

SPIS TREŚCI

Robert Pruszczyński (wstęp) – <i>Poza monogamią. Regiony umiarkowanego kurestwa</i>	7
---	---

I ANTROPOLOGIA

Cezary Zalewski – <i>Problem masochizmu i sadyzmu w antropologii</i> René Girarda	13
Rafał Drozdowski – <i>Pornografia jako roszczenie społeczno-kulturowe. Od refleksji nad pornografią do pornografii refleksyjnej</i>	28
Wojciech Klimczyk – <i>Pornografia typu gang bang – bycie-w-innym jako wykluczanie</i>	39
Katarzyna Tempczyk – <i>The Family of Love: od małżeństwa monogamicznego do „małżeństwa z Bogiem i Rodziną”</i>	55
Agnieszka Skórzewska – <i>Monogamia przeszkodą w zbawieniu? Między „wspólnotą kobiet” a „bezbożnością małżeństwa” – walka z monogamią w II w. po Chrystusie</i>	67
Xawery Stańczyk – <i>Komuny za komuny</i>	76
Tomasz Basiuk – <i>Promiskuityzm w dobie AIDS</i>	92
Maciej Klimiuk – <i>Funkcjonowanie pięciu płci i ich rola u Bugisów z Sulawesi Południowego (Indonezja)</i>	107
Bożena Chołuj – <i>Otto Gross albo wielopartnerstwo w teorii i praktyce</i>	121
Marta Konarzewska – <i>Les-poli? O poliamorycznych relacjach lesbijek</i>	131
Wiktor Dynarski – <i>Ile wolności w puszczalstwie? Negocjowalność dylematów w przewodnikach po poliamorii</i>	147

II LITERATURA

Urszula Górską – <i>Dryfowanie na progu rozpadu – biseksualizm mentalny? Anais Nin między pragnieniem a numinosum</i>	159
Iwona Lepka – <i>„Tak wielu mężczyzn, tak mało czasu”: afirmacja homoseksualności w twórczości Violet Quill</i>	178
Maciej Duda – <i>Wyobrażenie, pragnienie, zaprzeczenie. Trójkąt różnobarwny o zmiennej podstawie (David Albahari, Serbia)</i>	192

Michał Kuziak – <i>Opuszczam szereg... Milana Kundery opowieści o dziwkarstwie</i>	207
Małgorzata Budzowska – <i>Girardowska mimesis pożądania w dramacie Eugene'a O'Neill'a Żaloba przystoi Elektrze</i>	227
Katarzyna Mulet – <i>Analiza mimetyczna Pięknych dwudziestoletnich Marka Hłaski</i>	237
Łukasz Józefowicz – <i>Inne rozkosze. Wpływ i pragnienie trójkątne w twórczości Jerzego Pilcha</i>	253
Jakub Szestowicki – <i>Cztery diagramy Gombrowicza. Bakakaj a różnica seksualna w teorii Jacques'a Lacana</i>	266
Robert Pruszczyński – <i>W imieniu ojca i syna! Trójkąty incestualne w Dziewczynie i gołębiach Jarosława Iwaszkiewicza oraz Ojcu i synu w reżyserii Aleksandra Sokurowa</i>	278
Indeks nazwisk.....	300

WSTĘP

POZA MONOGAMIA. REGIONY UMIARKOWANEGO KURESTWA

Poza monogamią, poza monogamię

Film Pedro Almodóvara *Porozmawiaj z nią* (2002) uchodzi za modelową opowieść o romantycznej miłości. Głównymi bohaterami hiszpańskiego melodramatu są dwaj mężczyźni poznający się w szpitalu, w którym przebywają pogrążone w śpiączce bliskie im kobiety. Marco czuwa przy matadorce Lydii, Benigno pielęgnuje tancerkę Alicję. W „Oscarowej” produkcji uderza forsowanie monogamicznej wersji miłości. Protagonisci trwają przy swoich obiektach uczuć, chociaż kobiety zostały odarte z kulturowych ról, zmieniły się już w wegetujące ciała. Podtrzymywanie relacji z biernymi obiektami przynosi Marco i Benigno cierpienie. Utwór sprzed dekady reprezentuje męski melodramat, rzadko realizowaną odmianą „wyciskacza łez”, pozwalającą na nieszablonowe ujęcie bliskości. Wiążąca między Marco a Benigno ma charakter „czulej przyjaźni”: znany z wnikliwego pokazywania homoseksualności Almodóvar w *Porozmawiaj z nią*, nie pogłębia relacji łączące bohaterów o „gejowski” aspekt. Bliskość heteroseksualnych mężczyzn otwiera dużo mniej przebadane pole nieznanych doznań, w filmie zaledwie zarysowane, będące obietnicą „czegoś nowego”, wymykającego się definiowaniu poprzez tożsamość seksualną lub seksualną praktykę.

Marco i Benigno masochistycznie trwają przy pogrążonych w śpiączce kobietach. Mozół podtrzymywania dwuosobowych relacji potęgują powracające motywy odmowy lub dysproporcji uczuć. Lidia zostaje raniona na arenie w momencie, kiedy podjęła decyzję o rozstaniu z Marco (w trakcie rozwoju fabuły okazuje się, że miała kochanka), Benigno ma obsesję na punkcie tancerki, zanim Alicia zapada w śpiączkę, udaje mu się raz w życiu zamienić z nią kilka słów. Narracja spod znaku „jedynej miłości życia” usprawiedliwia zamknięcie na alternatywne możliwości, ale pozornie monogamicz-

na fabuła skrywa niemonogamiczny potencjał, w historii opowiedzianej Almodóvara krzyżują się pragnienia i historie aż czterech osób: dwóch żywych mężczyzn oraz dwóch przebywających w *comie* kobiet. Almodovar wprowadza queerowy zamęt w świat *Porozmawiaj z nią*, niczym w kalejdoskopie przemykają genderowe klisze. Gra stereotypami polega głównie na odwracaniu ról. Benigno pracuje jako pielęgniarz, wykonuje zawód społecznie uważany za „niemiecki”, zwalista, „misiowata” postura mężczyzny kontrastuje z kruchą sylwetką baletnicy Alicii. Marco to najstarszy z bohaterów filmu, jego smukła, wysoka sylwetka, przedwczesna łysina, kontrastują z ociężałością infantylnego młodszego przyjaciela. Alicia stanowi przeciwieństwo Lydii, wykonującej profesję kojarzoną wyłącznie z mężczyznami – zabija byki na arenie. Partner matadorki utrzymuje się z pisania, wykonuje zawód artystyczny, nie do końca mieszczący się w normatywnych kategoriach. Gra przeciwieństw ma miejsce również na poziomie emocjonalności: Benigno kocha bezgranicznie, czule zajmuje się kobietą, która nie ma pojęcia o jego istnieniu. Jeszcze przed wypadkiem Lydii Marco nie potrafił nawiązać głębszej więzi z kochanką, po tragedii nie rozumie sensu przemawiania do nieprzytomnej kobiety. Finał filmu potęguje wrażenie niewłaściwego dobrania się obu par: Benigno gwałci Alicię, za co zostaje skazany na więzienie, Lydia umiera, Alicia tuż po poronieniu budzi się ze śpiączki i wraca do baletu.

Interpretowanie więzi łączącej pielęgniarza i pisarza w kategoriach homoseksualności byłaby zbyt uproszczeniem, mężczyźni przełamują bariery, których nie potrafili pozbyć się w relacjach z kobietami. Bliska przyjaźń Hiszpanów była dla nich czymś gwarantem przetrwania w trudnych chwilach, dawała zrozumienie i nadzieję, zatem: dlaczego Marco i Benigno trwali w związkach z kobietami pozbawionymi świadomości, obecnymi jedynie cieleśnie), dlaczego nie próbowali nazwać lub rozbudować relacji, która między nimi się pojawiła? W jednej ze scen *Porozmawiaj z nią* brazylijski pieśniarz Caetano Veloso śpiewa *Cukurukuku*, utwór opiewający utopijność związku męsko-damskiego. Piosenka wprowadza dwuznaczną atmosferę, przewrotność Almodóvara polega na chwaleniu romantycznej miłości „z przeszkodami”, przy równoczesnym sygnalizowaniu jej utopijnego charakteru. Brak języka dla wyrażenia TEGO, co się wydarzyło między Benigno a Marco, dla ich fascynacji, wzajemnego uszlachetniania się, stanowi o najgłębszym dramatyzmie dzieła reżysera.

Kurestwo

Romantyczny i monogamiczny związek przez wieki stanowił niezachwiany wzorzec. Koncepty miłości ewoluują, przekształcają z heteroseksualnego, patriarchalnego „matriksa” w model podatny na coraz bogatsze modyfikacje, ale jedna kwestia pozostaje niezmienna: bardzo często obiektem namysłu stają się dwie osoby bądź staje się para. Ten trzeci/ta zajmuje w erotyczno-romansowym imaginarium szczególne miejsce: pojawia się najczęściej w kontekście trójkąta, „trójkątka”, skoku w bok, który początkowo zaburza dualistyczny układ, ale ostatecznie cementuje jego strukturę. Po drugiej stronie znajduje się skrajna orgiastyczność, najłatwiej obrazowana za pomocą kombinatoryki z kart powieści Markiza de Sade’a. Wielość organów i otworów zdaje się nie wytwarzać żadnej nowej etyki, stanowi emblemat wszechogarniającej przemocy, głównie zogniskowanej w rozproszonej i rozgadanej narracji.

Kinga Dunin proponuje przeniesienie zainteresowania związkami pozamonogamicznymi w obręb etyki.

Postulowana monogamia w symboliczny sposób wyróżnia jedną relację i jej przydaje szczególnego znaczenia, czy jednak wielość takich relacji nie byłaby po prostu lepsza, ciekawsza, bardziej rozwijająca, tworząca gęstą sieć społecznych powiązań? Czy w tak zwanych dobrych małżeństwach nie ma czegoś egoistycznego, aspołecznego? Poza tym kultura blokuje potencjał czułości i bliskości między ludźmi niepołączonymi więzami seksualnymi czy niespokrewnionymi. Mało uwagi poświęcamy rozmaitym wariantom przyjaźni, a to one mogą stanowić przyszłość i ostatnią ostoję spójności wspólnoty w skali *micro*.

[Kinga Dunin, *Etyka związków poligamicznych*, „Krytyka Polityczna” 2009/16–17, s. 78]

Publicystka, jak większość osób zajmujących się kwestią monogamii, próbuje opisać ją z tak wielu punktów widzenia, które nie pozwalają dojrzeć podstawowych problemów. Pojęcie monogamii obejmuje dwa przeciwstawne znaczenia: „całkowitej” wierności tej samej osobie przez całe życie lub tzw. monogamii seryjnej, pozwalającej na zmienność partnerów/partnerek, pod warunkiem, że każdej osób obecnej w diachronicznym modelu, podaruje się wierność oraz poczucie wyłączności. Kinga Dunin zwraca uwagę na status monogamii jako „oczywistego” konstruktu, który powinien zostać pozbawio-

ny przezroczystości. Poligamia proponowana przez Dunin balansuje na granicy politycznej utopii i metafory obyczajowej rewolty.

Poza monogamią ma ambicje zbadać regiony (a może legiony?) średniego kurestwa, ogromnego królestwa rozpiętego pomiędzy skrajnie romantycznym światem „drugiej połówki” a totalnym rozpasaniem, będącym niczym więcej niż rozmazanym fantazmatem. Termin „kurestwo”¹ pragnąłbym odrzec z jego jednoznacznie wulgarnego znaczenia, pozyskać dla dyskursu naukowego analogicznie do przeszczepienia słowa „queer” na grunt nauki. **Kurestwo oznacza amoralność, czerpanie przyjemności z wielu różnych źródeł, łamanie zasad w imię korzyści materialnych, ekonomicznych, wprawienie się w ruch i cyrkulowanie.** Ma ono niezwykle językowy potencjał, pochodzi od słowa „kurwa”, pozornie tabuizowanego czy zakazanego w oficjalnym dyskursie, ale (nad)używanego w mowie potocznej.

Regiony

Tom *Poza monogamią* stanowi zbiór rozbudowanych tekstów wygłoszonych podczas warszawskiej konferencji o tym samym tytule, która miała miejsce 8 i 9 XI 2011 roku na Wydziale Polonistyki. Książka została podzielona na dwie części: **Antropologia i Literatura**.

Pierwszy blok tekstów otwiera studium poświęcone René Girardowi. Wybór pracy analizującej myśl autora *Kozła ofiarnego* nie jest przypadkowy: francuski filozof w klasycznym studium *Prawda powieściowa a kłamstwo romantyczne* pokazał skomplikowane relacje łączące psychoanalitycznie rozumiane pragnienie i literackości, podkreślając nieoczywistość „dwójkowych” układów, w których często ukryty został dodatkowy element. Autorzy i autorki przybliżyli odległe od siebie naukowo problemy, należące m.in. do dziedzin teologii dogmatycznej, pornografii, socjologii czy historii psychoanalizy.

Druga część książki poświęcona została wyłącznie literaturze. Główną problematykę stanowią pozamonogamiczne relacje literackich postaci i ich dyskursywne umocowanie, wyraźnie uprzywilejowanym układem staje się układ zbudowany z/dla trzech osób. Powracający motyw trójkąta daleki jest od wulgaryzacji lub uprosz-

¹ Celowo używam zapisu bliższego wymowie, aby nieco oderwać słowo od normatywnego i oceniającego go kontekstu.

czenia, zyskuje on pogłębienie poprzez wprowadzenie m.in. kategorii biseksualizmu, gejowskiego promiskuityzmu (bez negatywnej implikatury), dziwkarstwa. Osobną grupę stanowią artykuły, które odchodząc od podziału na konkretne płci i ich praktyki seksualne, szukają źródeł pozamonogamicznych relacji w teoretycznoliterackich realizacjach pożądania/pragnienia.

Książka **Poza monogamią** jest publikacją akademicką, zachęcającą do intelektualnego fermentu. Wierzę jednak, że bogactwo przywołanych kontekstów pozwoli teorię przekuć na praktykę, zachęci do przyjrzenia się własnej monogamii lub jej nieobecności w codziennych relacjach bądź związkach.

Podziękowania dla: Jana Potkańskiego – za współautorstwo, Artura Rejtera – za recenzję wykraczającą daleko poza schemat tego typu naukowego sprawozdania, Michała Rutza – za okładkę, czyli podzielenie się swoim plastycznym talentem, a przede wszystkim ukłon w stronę pomagających przy samej organizacji sesji: Jakuba Szestowickiego, Wiktora Dynarskiego i Daniela Brzeszcza.

Robert Pruszczyński